
SIMETRIES DE MIRALL EN L'ORDRE INTERN DE LES CONSTRUCCIONS ABSOLUTES: DEL CATALÀ ANTIC AL CATALÀ ACTUAL*

MIRROR SYMMETRIES IN THE INTERNAL ORDER OF ABSOLUTE CONSTRUCTIONS: FROM OLD CATALAN TO CONTEMPORARY CATALAN

AVEL·LINA SUÑER
Universitat de Girona
avellina.sunyer@udg.edu

Resum: Se sol assumir que les construccions absolutes manifesten les mateixes propietats sintàctiques i interpretatives que les subordinades adverbials però, en contrast amb aquestes, no disposen d'un subordinant explícit. En aquest article argumentarem en contra d'aquesta idea. Partint de l'anàlisi de la dislocació del subjecte en el català primitiu i en l'actual, justifiarem que les CA encapçalades per *una vegada* i *un cop* en català tenen un subordinant format composicionalment per dues porcions discontinues: d'una banda, una preposició incorporada en l'estructura sublèxica del participi, seguint la proposta de Gallego & Hernanz (2012) i, de l'altra, una expressió temporal (*una vegada*, *un cop*) que codifica gramaticalment un valor d'anterioritat respecte dels fets que s'esdevenen en l'oració principal.

Paraules clau: construcció absoluta, ordre de paraules, perifèria esquerra, tòpic, gramaticalització, subordinació adverbial.

Abstract: Absolute constructions are supposed to display the main syntactic and interpretive properties of adverbial subordinate clauses but, in contrast to them, they lack any overt subordinating element. This article provides arguments against this hypothesis. On the basis of the argument

(*) La recerca inherent en aquest article s'ha dut a terme dintre dels projectes *Periferias y cambio lingüístico: descripción, teoría y aplicaciones* (FFI2011-29440-C03-02) i *Variación en la interfície Morfología-Sintaxis* (FFI2014-56968-C4-4-P). Agraïixo a Cristina Matute les indicacions bibliogràfiques i a Albert Rossich els comentaris sobre l'origen i la contextualització de la forma *co(l)p*. Com és habitual en aquestes ocasions, els errors que resten en el text s'han d'atribuir a l'autora.

fronting in Old and Modern Catalan, it will be claimed that absolute constructions introduced by *una vegada* and *un cop* in Catalan do have a subordinator which is compositionally built up from two discontinuous portions: on the one hand, a preposition which is incorporated in the sub-lexical structure of the participle, as proposed by Gallego & Hernanz (2012) and, on the other hand, a time expression (*una vegada*, *un cop*) that encodes an anteriority value with respect the event taking place in the main clause.

Key words: absolute construction, word order, left periphery, topic, grammaticalisation, adverbial subordination.

1. INTRODUCCIÓ

En *La coordinació i la subordinació en els documents de la Cancelleria*, Fabra (1926: §5, 18-19) recull exemples de sèries coordinades o juxtaposades de dues construccions absolutes (CA) en què l'ordre intern de la segona és subjecte-participi,¹ replicant en simetria de mirall la disposició participi-subjecte de la primera.² Es tracta de seqüències com les que il·lustrem a (1), on els subjectes apareixen subratllats.

- (1) a. e manam que, [_{CA} vista *la present*], [_{CA} tota *excepció remoguda*], lo dit llibre al dit Ramon de fet liurets. (apud Fabra [1926: §5, 18-19])
 b. [_{CA} Dita *la missa*] e [_{CA} lo rey tornat en lo palau ab tots los altres], lo dinar fon prest. (*CICA*: Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, 1499, p. 393, l. 22)
 c. [_{CA} Vengut *lo dia*] e [_{CA} lo sol exiti], l'emperador sabé com les trompetes de les galeres tocaven a recollir. (*CICA*: Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, 1499, p. 1078, l. 9)

Aquestes simetries especulars es troben també molt esporàdicament en èpoques més antigues, per bé que és en la prosa culta de finals del segle XIV fins al XVI on tenen la màxima expansió.³ D'altra banda, el català més primitiu admet estructures com (2a), que presenten una simetria de mirall inversa a la mostrada en els exemples

1. El subjecte gramatical de les CA es correspon amb l'argument intern d'un verb transitiu o inacusatiu, vg. § 2 i, en particular, la nota 11.

2. Les dades analitzades per Fabra estan extretes dels *Documents per l'història de la cultura catalana medieval* de Rubió i Lluch (1908-1921).

3. D'acord amb Rubió i Balaguer (1990), els quiasmes il·lustrats en els exemples (1) formen part d'un conjunt d'estratègies retòriques procedents del llatí —en aquells moments la primera llengua administrativa i

inicials, i també distribucions com la de (2b), on tots els subjectes estan avantposats. Cap d'aquestes dues pautes sobreviurà en la llengua dels segles posteriors.

- (2) a. E [_{ca} *la cosa vista per lo veger e per los júgies*], e [_{ca} *gardatz los seynals*], deven -los fer escriure totz los seynals que la cosa ha. (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 34r, l. 3)
 b. E, [_{ca} *la vila presa*], [_{ca} *acò feyt*], ajustaren-se los bisbes e ·ls richs hòmens e dixeren que volien parlar ab nós. (*CICA: Jaume I, Llibre dels fets del rei en Jaume*, 1349, f. 51r., l. 10)

Els diferents ordres interns en sèries de dues CA il·lustrats a (1), (2a) i (2b) conviuen en la llengua de cada època amb el patró bàsic en què el subjecte va darrere del participi, tal com mostren les dades de (3) per al català primerenc i les de (4) per a la llengua dels segles XIV-XVI.

- (3) a. Si aquel creador o sos hereus, (...) pus aquel creador és mils e primer que no és aquela qui la cosa fo donada en paga, voira donar ne pagar lo preu per què aquella cosa li serà donada en paga; e [_{ca} *feta la paga*], o [_{ca} *restituïda la cosa al primer creador*], aquel derrer creador (...), ha tot son dret e totes ses accions complidament contra son deutor e totz sos béns (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 397, l. 9)
 b. Hon nós, en G[uillem] Botelo, justícia de Cocentania, [_{ca} *vista la demanda feyta per en Guerau Calandri contra en Rodrigo*, (...)], e [_{ca} *vista la resposta feyta a aquella*] e [_{ca} *reebut sacrament de calúmpnia*], e [_{ca} *treytes en testimoni e e[n] prova ·ii· cartes e el libre del seu obrador*], [_{ca} *aiüt renunciament per les parts a més dir e a més posar*], (...), nós, dit justícia, [_{ca} *aiüt acort e consel de bons homes*] e [_{ca} *esgardat fur de València*], seent axí com a jutge en loch acostumat pleyt diffinir e determenar, jutjam e sentencialment condempnam los dits marmessors en pagar dels béns dels dits defunts (*CICA: Llibre de Cort de Justicia de Cocentaina*, II, 1294-1295, p. 614, l. 2)⁴
- (4) a. [_{ca} *collit lo fet*] e [_{ca} *reebuts tots els testimonis que jo volguí dar sobre la dita roberia*] (apud Fabra 1926: §5, 18)
 b. Noresmenys, la princessa, quasi resuscitada e tornada en sos primers sentiments, [_{ca} *cobrat lo sforç*] e [_{ca} *passada la dolça fellonia*], recità a Tirant discurs, vida y stil que tengut havia durant la absència sua (*CICA: Joanot Martorell, Tirant lo Blanch*, 1499, p. 1422, l. 11)

internacional— que els funcionaris cancellerescos invocaven amb «el desig de prestigiar els parlars vulgars amb la brillantor del llatí», vg. Rubió i Balaguer (1990: 297-8).

4. Com es pot observar, les sèries de CA de (3) són característiques d'un registre jurídic carregat de fórmules retòriques. El que és rellevant és que, fins i tot en aquest tipus de textos, que són per definició més conservadors, l'ordre intern que ha quedat fixat és participi-subjecte, vg. §2.

Resumint, en els textos catalans més antics (s. XII-XIII) es documenten els quatre ordres esquematitzats a (5) en les sèries de dues CA, mentre que aquest ventall es redueix a dues possibilitats —i.e.(5a) i (5b)— en les CA de la prosa dels segles XIV-XVI.

- (5) a. [_{CA} participi-subjecte][_{CA} participi-subjecte] cfr. (3) i (4)
 b. [_{CA} participi-subjecte][_{CA} subjecte-participi] cfr. (1)
 c. [_{CA} subjecte-participi][_{CA} participi-subjecte] cfr. (2a)
 d. [_{CA} subjecte-participi][_{CA} subjecte-participi] cfr. (2b)

Significativament, tal com manifesten els exemples de (6), la llengua actual només admet el patró de (5a).⁵

- (6) a. [_{CA} *Perduda momentàniament la causa catalana*] i [_{CA} *abandonada la política per part del fundador*], manifestaven amb llur simple presència un afany de continuïtat que responia sobretot a la voluntat dels col·laboradors. (Jaume Medina, *Carles Riba*, 1989, p. 74)
 b. [_{CA} *Passada la revolució*] i [_{CA} *perduda la guerra*], la situació canvia. (Josep Faulí, *Novel·la catalana i guerra civil*, 1999, p. 6)

Per aquest motiu, els parlants trobem encarcerats o directament anòmals l'enunciat en simetria de mirall de (7a) —que calca l'estructura de les CA dels segles XIV-XVI que hem vist a (1)—, el de (7b) —que emula l'exemple de la llengua antiga de (2a)— i el de (7c), en què tots els subjectes estan avantposats com en l'exemple del català primitiu de (2b).

- (7) a. [_{CA} *Pelades les tomates*] i [_{CA} *les llavors tretes*], talleu en juliana les cebes. Cfr. (1)
 b. [_{CA} **L'escarola esbandida*] i [_{CA} *tallada la taronja*], poseu-ho tot en un bol amb el bacallà esqueixat i les olives negres. Cfr. (2a)
 c. [_{CA} **El rodatge acabar*] i [_{CA} **la fase de muntatge iniciada*], els músics van començar a treballar en la banda sonora. Cfr. (2b)

En aquest article s'analitzen, en primer lloc, els casos d'anticipació del subjecte de les CA de participi de perfet per determinar les causes que la motiven en cada època i per detectar si s'han produït canvis en l'ordre intern en el pas del català antic fins a la llengua d'avui, on la pauta participi-subjecte és hegemònica. També s'hi examina l'avantposició d'altres constituents com el complement agent, els relatius, alguns adverbis i la negació de les CA de la prosa culta dels segles XIV-XVI. En darrer terme, l'objectiu teòric d'aquest treball és descobrir si les CA de participi del català

5. Excepte si la CA està encapçalada per una preposició o expressió adverbial temporal, vg. §5.2.

s'associen a una arquitectura de la perifèria esquerra que sigui, en part o íntegrament, paral·lela a la de les oracions amb verb finit o bé a la de les altres formes no personals com infinitius i gerundis. Segons l'anàlisi de les dades que presento aquí, la perifèria de les CA més antigues i la dels segles XIV-XVI difereix en alguns punts rellevants de la de les CA de la llengua actual.

A banda d'aquesta introducció, l'article conté quatre apartats més. En el segon es descriu l'ordre intern de les CA del català més primitiu i en el tercer el de les CA de la llengua escrita altament llatinitzada que va de finals del segle XIV al XVI. Les pautes d'organització interna de les CA del català actual s'estableixen a §4. El treball es tanca amb una proposta d'anàlisi a §5 i les conclusions provisionals de §6, seguides per una relació dels *corpora* consultats i de les referències bibliogràfiques.

2. LA CONSTRUCCIÓ NUCLEAR DEL CATALÀ PRIMERENC

Les CA dels primers textos catalans presenten una estructura predicativa mínima que inclou els constituents nuclears subjecte i participi sense desplegar els arguments o adjunts que podrien associar-se tant al participi com al nom que fa la funció de subjecte formal. D'acord amb Suñer (2002: §29.2.5; 2013a; 2015), l'ordre intern d'aquestes CA primerenques és preferentment participi-subjecte (8), per bé que, de forma més restringida, també es documenta, sobretot en textos poètics,⁶ la disposició inversa, (9).

- (8) a. Et enaprés los dits extimadors, [_{ca} *vistes per éls a huyll les dites cases*] e [_{ca} *aiüt consel e acort ab los vehins a unes cases en aquel loch*], digueren e extimaren per sagrament les dites cases valer per cominal e justa extimació · CCCCLX· sols de reals de València. (*CICA: Clams i crims en la València medieval*, 1299-1300, p. 94, l. 18)
- b. E enaprés los dits denunciats en continent [_{ca} *feita la dita mort per aquels*], fogiren ab les dites armes sangonoses (*CICA: Clams i crims en la València medieval*, 1299-1300, p. 130, l. 13)
- c. La Benaurada Verge no era tenguda sotz aquela lig de purificació per so cor: no enfantà, [_{ca} *reebuda sement d'ome*] mas per mesclat espirament. (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 244, l. 7)
- (9) a. E [_{ca} *la oració fetà*], l'apostol se partí d'ells (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 57, l. 10)

6. El fet que en aquesta època la pauta subjecte-participi sigui més freqüent en poesia que en prosa s'explica perquè la convivència de dos ordres permet optar pel més conservador quan el metre o el ritme imposen una cadència determinada (vg. Kenniston 1937: §38:57; Lapesa 2000: §15; Fernández Ordóñez 2009).

- b. deven anar là e, [_{ca} *la cosa vista e gardada*], per juy d' éls deven -li assignar carrera o loc covinent (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 164, l. 5)
- c. E [_{ca} *la venda feta*], altra persona mès en plet lo comprador d' aquela heretat (...) (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 399, l. 26)

Com que en aquesta mateixa època coincideixen l'ordre subjecte-participi i també l'invers en les CA, cal esbrinar quin és el patró bàsic i quins són els factors que intervenen en la col·locació del subjecte. La resposta a la primera pregunta és que hi ha arguments poderosos per afirmar que l'ordre bàsic en les CA del català antic és participi-subjecte. En primer lloc, perquè és la pauta més freqüent des d'un punt de vista estadístic, situació que es reproduïx en les llengües medievals veïnes com el castellà (vg. Kenniston 1937: §38.57; Lapesa 2000: §15; Suñer 2013a; 2015c), el portuguès (vg. Lobo 2003: §4.5.6; Ambar 1992; Suñer 2013; 2015c) i l'italià (vg. Egerland 2010: 883-6; Loporcaro & Sellier 2009). En segon lloc, perquè molt sovint la construcció amb el subjecte avançat té caràcter formulari o bé és productiva només amb un nombre reduït de participis d'ús comú (*dit, fe(y)t, vist, rebut, haüt, (l)legit, e(i)xit, tornat* i pocs més). A banda d'això, l'expansió sintàctica dels subjectes anticipats sol estar restringida al nucli nominal i un determinant, mentre que no hi ha cap limitació d'aquesta mena que afecti els subjectes col·locats darrere del participi. Per acabar, la disposició participi-subjecte és la pauta productiva en els ablatius absoluts dels textos llatins contemporanis al primer vulgar (vg. Pérez González 1985: §2.7).⁷

Tal com fan notar Belletti (1981), Hernanz (1991), De Miguel (1991), Santos (1999), la *RAE-ASALE* (2009: §38.11i-k) i Suñer (2013), entre molts altres autors, l'ordre intern de les CA del català, castellà, portuguès i italià actuals és el resultat de

7. No he trobat estudis específics sobre l'ordre subjecte-participi en els ablatius absoluts (AA) de textos llatins coetanis al primers testimonis escrits del català. En canvi, Pérez González (1985: §2.7) fa observacions molt interessants respecte a l'ordre intern dels AA de la documentació llatina de la *Cancilleria Castellana* (1158-1214). En concret, aquest autor assenyala que, d'un conjunt de 123 AA de participi de perfet documentats, 95 s'ajusten a la pauta participi-subjecte (77% del total d'ocurrències), mentre que només 28, quantitat equivalent al 23% del total de casos, manifesten l'ordre invers. En contrast, la situació que presenten els AA de participi de present és un reflex en simetria de mirall de la que acabem de veure per als de perfet. En efecte, dels 94 exemples registrats, 74 (que representen un 78% sobre la totalitat d'ocurrències) tenen el subjecte avantposat. Per contra, només 20 AA (el 22% del total), el posposen. Aquest autor indica, a més, que el predomini de subjectes avantposats en els AA de participi de present s'explica pel caràcter formulari que tenen moltes d'aquestes construccions, la qual cosa faria perdurar la pauta majoritària del llatí clàssic quan ja s'ha imposat l'ordre invers. Així, dels 74 AA de participi de present amb subjecte avantposat registrats, 42 són expressions fixes *domno / rege primate / domno X experimente*, vg. Pérez González (1985: 141). Per contra, els AA de participi de perfet, que s'encunyen a partir d'una gramàtica productiva, solen mostrar l'ordre oposat, que és, d'altra banda, el que acabarà imposant-se en les CA del català i del castellà.

la conjunció de tres factors que estan relacionats. En primer lloc, la CA és un format proposicional defectiu en el sentit que està privada de la informació que aporten els trets flexius en un verb conjugat, situació que comporta conseqüències a l'hora de justificar mitjançant una marca de cas el subjecte formal de la clàusula. D'altra banda, la morfologia associada al participi expressa trets aspectuals (perfectivitat) i temporals (anterioritat) que motiven una estructura funcional per damunt del que és, en propietat, la zona argumental de la CA. Aquesta arquitectura jeràrquicament superior permet, en última instància, que el participi sigui atret a un nucli funcional situat abans del subjecte, vg. §5. El tercer factor implicat rau en el fet que el català, castellà, portuguès i italià actuals són llengües de subjecte nul.

D'acord amb autors com Rizzi 1982, Barbosa (1995: §3.1.2), Camacho (2013) i D'Alessandro (2014), les llengües que pertanyen al paràmetre de subjecte nul (PSN) tenen, entre altres propietats la singularitat d'admetre un subjecte preverbal sense cos fonètic en una oració finita, en contrast amb les llengües que no són de subjecte nul com el francès i l'anglès actuals, on el subjecte preverbal ha de ser explícit de forma obligatòria —vg. (10)— fins i tot en els casos on no se li assigna cap paper temàtic i té caràcter expletiu com a (11).

(10) a. <u>En Pol</u> va arribar.	català
b. * <u>(Paul)</u> est arrivé.	francès
c. * <u>(Paul)</u> arrived.	anglès
(11) a. Plou.	català
b. * <u>(Il)</u> pleut.	francès
c. * <u>(It)</u> rains.	anglès

Aquest comportament es relaciona amb altres propietats sintàctiques com el fet que les llengües del PSN presenten inversió del subjecte en les frases simples, en discrepància amb les llengües que no estan incloses dintre d'aquest paràmetre, (12).

(12) a. <u>En Pol</u> va arribar./ Va arribar <u>en Pol</u> .	català
b. <u>Paul</u> est arrivé./ *Est arrivé <u>Paul</u> .	francès
c. <u>Paul</u> arrived./ *Arrived <u>Paul</u> .	anglès

Per bé que són defectives quant als trets de flexió verbal, l'estructura interna de les CA ha d'obeir els principis generals que regeixen la gramàtica d'una llengua concreta en un període determinat. Així, tal com observen autors com Belletti (1981), Hernanz (1991), De Miguel (1991), Ambar (1992), Santos (1999) i d'altres, hi ha una

correspondència entre el fet de pertànyer al PSN i l'ordre bàsic participi-subjecte en les CA. En canvi, el francès i l'anglès actuals, que no s'inclouen en aquest mateix paràmetre, tenen una disposició inversa,⁸ (13) i (14).

- (13) a. [_{CA} *La pierre ôtée*]/* [_{CA} *Ôtée la pierre*], on vit le dedans de la tombe.
(Victor Hugo, apud Hanon (1989: 152)
- b. [_{CA} *Jean parti*]/* [_{CA} *Parti Jean*], j'ai retrouvé le calme. francès
- (14) a. [_{CA} *All things considered*]/* [_{CA} *Considered all things*], it is not a such bargain.
- b. [_{CA} *Dinner finished*]/* [_{CA} *Finished dinner*], we left for the opera.
(apud Kortmann[1991: 10]) anglès

En aquest sentit, la vacil·lació que hi ha en l'ordre intern les CA del català antic s'ha de veure com un reflex en simetria de mirall de la que es produeix en les oracions finites corresponents atès que, en aquesta mateixa època, encara no s'havia consolidat del tot el canvi de l'ordre VSO cap a SVO. És per aquest motiu que en el mateix període temporal coexisteixen tant la pauta més conservadora VSO, il·lustrada en les oracions de (15), com l'ordre innovador SVO, que veiem a (16).

- (15) a. Venc l'Esperit Sant en lenges de foc, per so que, ab lenges de totes les gèns, paraules de foc parlessen (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 501, l. 9)
- b. E respòs lo dit D[omingo] que Matheu Lopis li avia enparada la mul·la (...) (*CICA: Llibre de Cort de Justícia de Cocentina*, I, 1269-1290, p. 742, l. 24)
- (16) a. E el rey de Castela venc ab totes çes gèns a miha legua prop de les osts del rey d' Aragó (*CICA: Bernat Desclot, Crònica*, II, 1299, p. 156, l. 4)
- b. En Julià reebé les davant dites oles, en les quals él atrobà mot or, e tot aquel or él ne trasc e omplí les oles de senra. (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 220, l. 4)

Com han assenyalat per al castellà antic autors com Bossong (2006), Fernández Ordóñez (2008-9), Rodríguez Molina (2010), Sitaridou (2011) i d'altres, l'avantposició del subjecte en les oracions de verb finit té efectes semàntics, ja que el constituent anticipat s'interpreta com a destacat, bé perquè és el focus contrastiu o bé perquè té

8. Grévisse (1993: §256) observa que, tot i que el predicat de les CA apareix regularment en francès en segon lloc, es poden trobar exemples amb l'ordre invers (vg. (i)), sobretot si la construcció té caràcter formulari.

(i) a. [_{CA} *Éteinte la chaleur du combat*], le coeur de Sélim avait répondu à l'invocation (Kessel, *Coup de grâce*, pàg. 25, apud Grévisse 1993: 356)

b. Ces chiffres sont à rabattre, [_{CA} *tenu compte de l'entrecroisement des sangs*] (Yourcenar, *Archives du nord*, pàg. 45, apud Grévisse 1993: 356)

valor temàtic. De forma paral·lela, en les CA del català primerenc es pot avantposar el subjecte només si és un tòpic i, per tant, mostra la continuïtat amb un antecedent nominal explícit com a (17a) i (17b), o bé deduïble a partir del discurs anterior com a (17c).

- (17) a. (...) Lo qual escrivà, (...) deu fer la carta e, [_{ca} *la carta feita*], lo veger e ·ls jutges deven ·la fermar (...) (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 31, l. 19)
- b. Lo seynor del leyn és tengut de donar ayga al mercader e a son servicial o servicials, e als pelegrins, dementre que seran amb éls e ·l viàgie (...) E, [_{ca} *el viàgie fet*], deu donarà cascun sa part d' aqueles mercaderies (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 514, l. 15)
- c. Però és electió dels hereus que, dins l' ayn la poden pagar si ·s volen e, [_{ca} *la paga feta*], d' aquí enant no li són tengutz de fer sos obs en ren, (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 271, l. 8)

D'altra banda, els subjectes avantposats de les CA de la llengua antiga tenen una expansió sintàctica limitada a Article determinat / Demonstratiu + N (vg. (18)), en contrast amb la varietat d'estratègies per marcar topicalitat que es trobaran en els segles posteriors (vg. §3).

- (18) a. Que sobr' assò que el demanador deman ç' à a donar la sentència de continent, [_{ca} *la cosa vista e gardada per lo veger e els jùgies*], sens alongament e contrast, e la deven fer seguir sens tota malea que no s' í pusca fer. (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 166, l. 8)
- b. [_{ca} *Aquels presos e conquestz*] (...) ajudaren al molt noble seynor en Jacme (...) a retenir, conservar e defendre (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 1, l. 17)
- c. E, [_{ca} *aquestes paraules dites*], respandor mot gran vénc del cel, qui per miga ora lo enrevirò, enaxí que negú no ·l podia veser. (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 35, l. 22)

De manera paral·lela, Elvira (1993; 1996) observa que els subjectes pronominals amb valor anafòric tendeixen a ocupar la primera posició en les CA de gerundi i participi de la prosa històrica d'Alfons X (s. XIII) per tal d'establir una connexió entre l'inici d'una frase i el discurs anterior.⁹ Com mostren els exemples de (19) i (20), es

9. Alguns estudis (vg. Cano 1991:91; Elvira 1993; 1996; Fernández-Ordóñez 2008-9) han assenyalat que la prosa historiogràfica del regnat d'Alfons X presenta una «sintaxis envolvente o circular», és a dir, que es caracteritza per la tendència d'acumular diferents adjunts, el subjecte i, més rarament, l'objecte o l'atribut en posició preverbal, tot «embolcallant» el verb. L'ús d'aquesta estratègia explicaria l'alt nombre de subjectes pronominals avançats que es documenten en les CA de gerundi i de participi d'aquesta època, (i).

(i) a. E [_{ca GERUNDI} *ellos estando así como desventados* (...)] salió a desora un tan grand sollo del viento cierço (*CORDE: Alfons X, General Estoria*, 1, c. 1275)

pot documentar aquest mateix comportament en els textos catalans de finals del segle XIII i principis del XIV.

- (19) a. En qual guisa germans deuen tornar en partició los béns que ajen aütz del pare ni de la mare, [_{CA GERUNDI} éls estants vius], après la mort del pare o de la mare (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 303, l. 4)
- b. E, quan vench al matí, que nós fom levats e aguem hoÿda missa, faem cridar conseyl que vinguessen en aquel corral qui és denant les cases nostres e les de Muntaragó. E [_{CA GERUNDI} nós estan cavalgan], e [_{CA GERUNDI} éls estant denant nos], hagem-hi gran conseyl (*CICA: Jaume I, Llibre dels fets del rei en Jaume*, 1349, f. 18r, l. 7)
- (20) a. O (él) u pot portar ab sí, (...) tro sia tornat en Tortosa a reech e a peril e a ventura de sos parsoners. E [_{CA PART} él vengut e tornat en Tortosa], gardant Déus él e lo dit nòlit o mercaderies de cascun viàgie, de continent deu donar a cascun ça part (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 515, l. 16)
- b. E anam-nos-en albergar a Incha, que és la major alqueria que és en Maylorques. E tornam-nos-en a la vila. E, [_{CA PART} nós tornat a Maylorques], vench lo maestre de l'Espital, per nom N'Uc Fuyalquer, e vengren ab él de sos frares tro a ·xv· cavallers. (*CICA: Jaume I, Llibre dels fets del rei en Jaume*, 1349, f. 53v, l. 7)

En aquest punt, convé subratllar que els subjectes pronominals, tant avantposats com posposats, són molt menys freqüents en les CA de participi de perfet que en les de gerundi per raons diferents però relacionades entre si. En concret, perquè les CA de gerundi tenen una interpretació activa i poden admetre perfectament un subjecte [+humà] en nominatiu que es correspon amb l'argument extern. A més, des d'un punt de vista discursiu, el subjecte del gerundi sol recuperar un referent que havia estat el tema en el fil narratiu anterior però que no sol tenir persistència en el text que vindrà més endavant (vg. Suñer 2013). En contrast, en les CA de participi de perfet, el subjecte formal és l'argument intern d'un verb transitiu o inacusatiu,¹⁰ raó per la qual el referent introduït no sol ocupar un primer pla discursiu (vg. Suñer 2013).

b. & [_{CA PART.} ellos ydos] los de athenas guisaron su flota grand & buena. (*CORDE: Alfons X, General Estoria*, 4, c. 1280)

Sobre l'avantposició d'adverbis i altres elements en les construccions de gerundi del castellà medieval, vg. Matute & Rodríguez Ramalle (en premsa).

10. L'argument intern permet delimitar el tram final de l'esdeveniment expressat per la CA, fet a partir del qual es pot derivar la interpretació aspectual característica d'aquestes construccions i també el valor temporal d'anterioritat. És per aquest motiu que les CA es projecten només a partir de participis derivats de verbs transitius i inacusatius. Sobre les propietats argumentals i aspectuals de les CA, vg. Hernanz (1991), De Miguel (1992: cap. 2), Dini (1994), Suñer (2002), Pérez Jiménez (2007: cap. 8), Suñer (2013) i d'altres.

Finalment, les CA de la llengua antiga es caracteritzen pel fet que la modificació adverbial que aporten a la frase matriu ha d'inferir-se a partir del context perquè no hi ha marques gramaticals que expressin aquest significat.¹¹ En aquest punt, la situació descrita per al català primerenc contrasta amb la dels segles posteriors, com veurem en els apartats següents.

3. LES CA EXPANDIDES DE LA PROSA CULTA (SEGLES XIV-XVI)

A partir del segle XIV, l'estructura de la CA es dilata i inclou elements que no apareixen en la construcció nuclear de la llengua antiga, vg. §2. Aquestes expansions estructurals afecten àmbits diferents de la CA: la perifèria oracional (SComp), l'àrea que articula la flexió (SFlex) i la zona argumental (àrea θ). En aquesta secció es determinaran els elements que, a banda del subjecte, poden situar-se davant del participi en aquesta època i quin és l'ordre relatiu que s'estableix en el cas que n'hi hagi més d'un en aquesta posició.

Com s'ha assenyalat a §2, l'ordre bàsic en les CA del català primitiu és participi-subjecte, per bé que ocasionalment es pot avançar el subjecte amb finalitats discursives o mètriques. Deixant de banda el subjecte, en la llengua antiga no es troben altres constituents situats davant del participi. En l'apartat anterior s'ha demostrat també que les CA del primer vulgar calquen en simetria de mirall l'organització interna de les frases finites de la seva època. En els segles posteriors, a mesura que es va gramaticalitzant l'ordre innovador SVO en les oracions de verb finit, també es va fixant el patró participi-subjecte en les CA, en detriment de la disposició inversa. Aquest procés de fixació, emperò, no es va establir de manera uniforme en tots els contextos perquè va afectar de manera diferent les expressions en funció de subjecte. Així, mentre que els sintagmes nominals plens apareixen posposats des del primer vulgar, els subjectes amb valor anafòric, sobretot els pronoms demostratius neutres, van sovintejar en posició avançada ben bé fins al segle XVIII i principis del XIX.¹² Aquesta tendència s'ha de relacionar amb la creació i rutinització de fórmules en la *scripta* altament

11. Cal aclarir, però, que les CA del català primerenc poden estar encapçalades per la conjunció coordinant *e(t)*, que no expressa cap valor adverbial.

(i) a. E [_{ca} *feta la paga al demanador*], enaprés la seynoria pot demanar e aver la sua justicia (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 46, l. 14)

b. E [_{ca} *la oració feta*], l' apòstol se partí d' éls (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 57, l. 10)

12. Aquesta disposició ha perdurat —tot i que de forma molt marginal i amb caràcter formulari— fins avui, tal com revelen exemples com (i).

codificada d'aquesta època, fórmules que eren part d'una retòrica llatinitzant apresada i que tenien la finalitat de cohesionar una frase amb el teixit discursiu previ. Així, en aquest període, molts dels subjectes encarnats en demostratius neutres anticipats actuen com anàfores discursives que reprenen una oració (o una porció de text) anterior i la situen com a teló de fons per a l'oració matriu modificada per la CA,¹³ tal com s'esdevé en els exemples de (21).

- (21) a. La qual exorte lo president que lo que à votat éntregament ho vulla observar, (...); e lo que en la probatió feya de sa pròpia voluntat, hara ho vulla continuar per vot. E [_{ca} *tot açò dit*], vagen -se ·n ab pau. (*CICA: Constitucions del convent de Sant Josep*, 1574, p. 82, l. 28)
- b. E hun dia per gran desaventura, passant la dita reyna per la vall d' Aynat aguoyt de moros, donaren -li salt, e mataren tota companya qui ab ella era; e los moros feriren la dita reyna ab una lança per lo ventre e tantost morí. E [_{ca} *açò fet*], encontinent passà per la dita vall un noble baró de les muntanyes de Aragó, y esguardant la terrible mortaldat qui aquí era de christians, víu per la ferida que a la dita reyna per lo ventre apparia una mà de criatura. (*CICA: Pere Miquel Carbonell, Cròniques d'Espanya*, 1549, p. 243, l. 7)

Com en la llengua antiga, l'avantposició del subjecte en les CA d'aquest període es produeix fonamentalment per raons discursives, en particular, perquè el subjecte expressa una informació coneguda que enllaça amb un referent previ. Ara bé, la prosa culta d'aquests segles disposa de recursos nous per codificar la topicalitat dels subjectes avançats com, per exemple, l'ús de l'adjectiu (*damunt*) *dit*,¹⁴ el quantificador universal *tot* o possessius com *son* en els exemples de (22a) i (22b), que s'afegeixen a

- (i) a. Tot això serà perquè unes vegades he jutjat oportú d'incorporar-hi aquestes dades per arrodonir la fesomia d'una paraula en una situació donada, mentre que en d'altres situacions he tingut aquesta operació per gratuïta. [*Això dit*], em fixaré més en les comparacions. (Antoni Maria Badia i Margarit, *Les Regles de esquivar vocables i «la qüestió de la llengua»*, 1999, p. 211)
- b. [*Un cop tot això fet*], agafem una plata per anar al forn, posem un «llit» de puré de patata, el bacallà al damunt, el formatge emmental (sigui rallat o en lonxa) i la ceba amb els fruits secs per sobre. (*Google*, consulta 26/9/2015, URL: <<http://www.tv3.cat/cuines>>)
13. En contrast amb el que passava en el període anterior on els antecedents solien ser sintagmes nominals plens i no frases o conjunts de frases del discurs previ.
14. L'ús de l'adjectiu *dit* com a estratègia per reprendre una menció anterior apareix des dels inicis de la llengua vulgar però no es documenta en el subjecte avançat d'una CA fins al tombant del segle XIII cap al XIV, (i).
- (i) a. Et [_{ca} *les dites coses preses e reebudes*], és aparellat de fer a ell tot ço que fer li deja que fur ni dret sia. (*CICA: Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina*, I, 1269-1290, p. 807, l. 23)
- b. Senyor, [_{ca} *la dita carta reebuda ab reverència e lesta en consell*], la ciutat e nós rebem gran consolació en ço que vós, senyor, per la vostra gran e acostumada benignitat, avets aüda compassió dels vostres sotsmeses, (*CICA: Epistolari de la València medieval*, 1399, c. 80, l. 20)

les estratègies que emprava la llengua antiga, com els demostratius anafòrics o l'article determinat, vg. (22c).

- (22) a. [_{CA} *Totes les dites coses pervengudes*], senyor molt excel·lent, en sabuderia de nosaltres, tant goig, consolació, alegria e jubilació han portats en nostres pensés e affeccions, que no u poríem, com ho volguésem, per scriptura recitar (*CICA: Epistolari de la València medieval*, 1399, c. 34, l. 45)
- b. E axí, [_{CA} *son breu consell tengut*], a dinar se n'anaren (*CICA: Curial e Güelfa*, 1474, p. 48, l. 15)
- c. [_{CA} Arribaren a la platja de Tarragona, la qual aportaren a l'arquebisbe uns pescadors que ab ella encontraren, y [_{CA} *aquella uberta*] y lo que en ella venia vist y [_{CA} *la lletra llegida*], trameté lo arquebisbe la un dels dos palis assí a Tortosa y lo altre se aturà per a la sua església de Tarragona. (*CICA: Cristòfor Despuig, Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, 1574, p. 83, l. 11)

En aquesta època no perduren les CA encapçalades per un pronom personal característiques del final del XIII i principis del XIV, vg. §2. En canvi, és just ara quan es poden documentar les estructures en quiasme [_{CA} participi-subjecte], [_{CA} subjecte participi], en què la segona CA té el subjecte avançat, tal com il·lustraven les simetries de mirall de (1), que es repeteixen a (23) per comoditat del lector.

- (23) a. e manam que, [_{CA} *vista la present*], [_{CA} *tota excepció remoguda*], lo dit llibre al dit Ramon de fet liurets (apud Fabra [1926: §5, 18-19])
- b. [_{CA} *Dita la missa*] e [_{CA} *lo rey tornat en lo palau ab tots los altres*], lo dinar fon prest. (*CICA: Joanot Martorell, Tirant lo Blanch*, 1499, p. 393, l. 22)
- c. [_{CA} *Vengut lo dia*] e [_{CA} *lo sol exit*], l'emperador sabé com les trompetes de les galeres tocaven a recollir. (*CICA: Joanot Martorell, Tirant lo Blanch*, 1499, p. 1078, l. 9)

Construccions com les de (23) són molt abundants en la prosa cancelleresca i també en obres literàries cabdals com el *Tirant* o el *Curial e Güelfa*, que emulen de forma directa o indirecta (a través de textos del *Quattrocento* italià) fonts llatines.¹⁵ És molt significatiu que, en aquesta època en què les CA amb subjectes avançats són força menys freqüents que en la llengua antiga, es pugui col·locar al davant el subjecte de la segona clàusula —fins i tot si no és un tòpic, vg. (23b)— per obtenir un efecte estilístic que, en principi, no té incidència en la interpretació. Per contra, tal com s'ha vist a §1, la gramàtica de la llengua actual no es pot forçar per obtenir una simetria de mirall en sèries de dues CA coordinades o juxtaposades.

15. Sobre aquesta qüestió, vg. Suñer (2015b, 2015c).

Un cas particular de subjecte avantposat en les CA d'aquest període són els pronoms relatius. Convé assenyalar que els relatius del català del segle XIII fins a les acaballes del segle XVI es poden situar al capdavant de la CA, mentre que els del català contemporani romanen *in situ* en aquest mateix context. (25) i (26) il·lustren l'asimetria entre els relatius de subjecte de la llengua antiga i els del català contemporani, respectivament.

- (24) a. Mas sobre so que és ne reman a partir sia entr' éls feta partició, [_{CA} la qual feta], no ·s pot ne ·s deu retractar, sinó axí com desús dit és. (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 177, l. 1)
- b. los dits còsols procuraren de apassiguar -ho y no curaren de donar -ne més quexa, (...) [_{CA} lo qual entès per la dita vila], enviaren dos syndichs a Barcelona per a informar de la veritat (...) (*CICA: Corts Generals de Montsó*, 1585, p. 693, l. 28)
- (25) a. Després de l'entreacte, és la *Setena Simfonia* de Beethoven la que omple la sala, [_{CA} acabada la qual] el mestre fa posar drets els músics per rebre els aplaudiments del públic. (Premsa: *El Punt*, 1/3/2013)
- b. Assolim i travessem una carena [_{CA} passada la qual] s'abandona el vessant de la vall d'Inglada. (*Google*, consulta 11/11/2014, *La serra del Boumort*, p. 118)

El contrast entre (24) i (25) suggereix que la perifèria de les CA dels segles XIII-XVI té activada una posició d'especificador d'una categoria funcional, que de forma provisional anomeno Sintagma Funcional CA_I (SFCA_I),¹⁶ la qual permet acollir el relatiu avantposat, com mostra la derivació de (26).

- (26) [_{SFCAI} la qual [_{CA PARTICIPI} feta la qual_I]] cfr. (24a)

Aquesta posició no estaria disponible en les CA de la llengua actual, tal com es pot deduir de la malformació dels exemples de (27).

- (27) a. (...) és la *Setena Simfonia* la que omple la sala [_{CA} *la qual acabada] el mestre fa posar drets els músics, cfr. (25a)
- b. Assolim i travessem una carena [_{CA} *la qual passada] s'abandona el vessant, cfr. (25b)

16. En aquest treball no es concreta la naturalesa de SFCA_I perquè requeriria fer un estudi específic de tots els contextos en què pot aparèixer un relatiu, propòsit que queda molt lluny dels objectius d'aquest article. El que sí que es pot afirmar, emperò, és que la categoria SFCA_I és la projecció funcional més prominent des d'un punt de vista jeràrquic de la perifèria Esquerra de les CA del català (i del castellà) entre els segles XIII i XVI, vg. §5.1.

A banda dels subjectes i dels relatius, altres elements poden situar-se davant del participi d'una CA en aquest període. Tal és el cas del complement agent i de l'objecte indirecte de (28a) i de la negació de (28b).

- (28) a. De vostra molt excel·lent senyoria reebí dimecres pus prop pasat (...) una letra, (...) [_{CA} la qual, per ell a mi explicada], a vostra celsitud responch que yo lavors (...) acordí que en los fets a mi per lo dit micer Francesch explicats, no ·s procehís fins en lo dia de vuy, (*CICA*: AA.DD., *Epistolari de Ferran I d'Antequera amb els infants d'Aragó i la reina Elionor*, 1424, c. 135, l. 8)
- b. e tant la audiència havia crescut en ells que, [_{CA} no¹⁷ hàüda distrució de persones], no curaven sinó dilatar los affers. (*CICA*: *Epistolari de la València Medieval II-2*, 1449, c. 53, l. 19)

L'avantposició del complement agent (i del complement indirecte) de (28a) no està relacionada necessàriament amb la perifèria esquerra de la CA. En realitat, les anticipacions es produeixen també en usos no absoluts del participi, vg. (29), on aquesta forma verbal funciona com atribut d'un verb copulatiu, i també (30), en què el participi depèn d'un nom.

- (29) a. E adoncs Senta Anestàsia en una càrrec fo [_{SPART} per él clausida] (*CICA*: *Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 78, l. 32)
- b. De molta mercé te deman que ·t plàcia voler-me conservar la mia pudicícia, que a present no sia [_{SPART} per tu violada] (*CICA*: Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, 1499, p. 1035, l. 13)
- c. misericòrdia fundada en ley de natura no serà axí¹⁸ [_{SPART} per tu greument offesa] (*CICA*: Felip de Malla, *Memorial del pecador remut*, 1449, p. 213, l. 23)

17. Els casos de (28b), en què apareix una negació al capdavant d'una clàusula absoluta de participi, són molt poc freqüents en el català d'aquests segles i també en l'actual. En canvi, són relativament productius en les construccions de gerundi absolut, tal com fan notar Matute & Rodríguez Ramalle (en premsa) per al castellà medieval i Fernández Lagunilla (1999: §53.4) per al contemporani. Sobre l'abast que té la negació en les CA de participi de l'espanyol actual, vg. Fernández Leborans (1995) i Pérez Jiménez (2007: 230-1, n. 4).

18. No queda clar si l'adverbi modal *axí* de (29c) s'ha de relacionar amb el participi *offesa* o bé amb el verb copulatiu *serà*. No he trobat cap CA participial encapçalada per *a(i)xi* en el *CICA*, ni tampoc cap participi concertat. En canvi, aquesta forma admet sovint l'avantposició de l'adverbi modal si està regida per un verb copulatiu o forma part d'una perífrasi de perfet, vg. (i).

- (i) Si tu sabias bé la sua difinició, no hagueres axí parlat. (*CICA*: Bernat Metge, *Lo somni*, 1449, p. 114, l. 14)

Cal fer una anàlisi més aprofundida de les dades per veure si aquest contrast permet establir diferències entre la perifèria funcional dels participis regits, d'una banda, i els adjunts externs (absoluts i concertats), de l'altra. A més, la situació descrita per al català contrasta amb la del castellà de la mateixa època, en què podem documentar fàcilment participis absoluts precedits per *así*; vg. (ii).

- (30) a. segons que proven los testimonis [_{SPART} *per él en lo pleyt amenatz*]. (*CICA: Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina*, II, 1294-1295, p. 54, l. 29)
 b. e nega que él no comanà nuyl temps a él aqueles dues ovelles [_{SPART} *per él a él demanades*] (*CICA: Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina*, II, 1294-1295, p. 147, l. II)
 c. Hon és la fe [_{SPART} *per tu a mi rompuda*]? (*CICA: Joanot Martorell, Tirant lo Blanch*, 1499, 708, l. 31)

Les dades anteriors podrien indicar, d'una banda, que en aquest període la forma participial no és atreta cap al nucli més alt de l'arquitectura funcional que es projecta a partir del participi, tal com s'esdevé en la llengua actual.¹⁹ Alternativament, podien significar que els participis d'aquesta època tenen una arquitectura funcional que disposa almenys de dues posicions d'especificador a l'esquerra del nucli. Caldria un estudi específic per determinar quina d'aquestes dues hipòtesis és la més adequada, però això queda fora dels objectius d'aquest article.

En qualsevol cas, de totes les consideracions que s'han fet en aquesta secció se'n poden extreure les línies mestres següents. En primer lloc, l'estructura de les CA de participi de la prosa culta dels segles XIV-XVI s'eixampla incorporant elements que no apareixien en la construcció nuclear del català primitiu. D'altra banda, algunes de les CA d'aquesta època recreen en llengua vulgar una sintaxi llatinitzant, la qual cosa farà coincidir en un mateix període temporal dos patrons gramaticals pel que fa a l'ordre intern. Destaca, en tercer lloc, la tendència decreixent en l'avantposició dels subjectes amb valor de tòpic, tot i que en alguns casos s'avancin per motius estilístics (encara que no tinguin valor temàtic) com, per exemple, en els quiasmes. En últim terme, l'anàlisi de les dades de (28), (29) i (30) revela que l'avantposició del relatiu i la del subjecte estan relacionades amb la perifèria esquerra associada a la CA, mentre que la del complement agent, el de règim i/o el complement indirecte tenen a veure amb l'àmbit funcional del participi. La suma de les capes funcionals lligades a la

(ii) a. [_{CA PART} *Esto así fecho*], Amadís se fue a su posada y llevó consigo la donzella, lo que no deviera fazer por el mejor castillo que su padre tenía. (*CORDE: Garci Rodríguez de Montalvo, Amadís de Gaula*, llibres I i II, 1482-1492)

b. e [_{CA PART} *así fecho esto dos veces al día*], cura las llagas en breve tiempo. (*CORDE: Gonzalo Fernández de Oviedo, Historia general y natural de las Indias*, 1535-1557)

L'avantposició de l'adverbi *a(i)xí* permet, en darrer terme, establir també un contrast entre la perifèria de les CA de participi i les de gerundi, que l'admeten de forma productiva.

(iii) E prèa a Ypòlit per la mà e parlaren dels fets de la guerra e de la malaltia del capità. [*Axí* parlant], entraren per una cambra hon era la emperadriu. (*CICA: Joanot Martorell, Tirant lo Blanch*, 1499, p. 959, l. 32)
 19. Polletto (2014) defensa aquesta mateixa hipòtesi per a les frases de gerundi i infinitiu en italià medieval.

CA, d'una banda, i al participi, de l'altra, permet bastir la jerarquia de (31), en què la denominació SFCA correspon a «sintagma funcional associat a la CA» i SFPart a «sintagma funcional associat al participi».

- (31) [_{SFCA1} relatiu [_{SFCA2} subjecte avantposat [_{SFPart1} complement agent [_{SFPart2} altres complements (règim/ indirecte) [participi]]]]]]

No obstant això, després d'una recerca exhaustiva en el corpus *CICA*, he comprovat que algunes de les combinacions que es podrien obtenir a partir de l'estructura proposada a (31) no es documenten en les CA de la llengua dels segles XIII-XVI.²⁰ Són les següents:

- (32) a. [_{CA} relatiu-subjecte avantposat (...) participi]
b. [_{CA} (...) subjecte avantposat-complement agent (...) participi]

Caldria esbrinar si en l'estructura de (31) actua algun *efecte de intervenció*²¹ que impedeix que puguin coincidir en una mateixa representació el relatiu i el subjecte avantposat, d'una banda, i el subjecte avantposat i el complement agent, de l'altra. Convindria també analitzar detingudament si la projecció motivada per la forma participial és la mateixa en els usos concertats i en els absoluts, però aquestes són qüestions que mereixen estudis específics que no es poden dur a terme aquí perquè cauen fora dels objectius d'aquest article

4. LES CA DEL CATALÀ CONTEMPORANI

Les CA del català contemporani manifesten un ordre intern participi-subjecte totalment consolidat. Per aquest motiu, no es pot avantposar el subjecte en les CA de (33), tal com s'esdevenia en la llengua primitiva i la dels segles XIV-XVI.

- (33) a. [_{CA} *Acabat el dinar estricte*] (cfr. * [_{CA} *El dinar estricte acaba!*]), demanin un formatge anglès autèntic, un café italià i un marc de Borgonya o una grappa. (Josep Pla, *El quadern gris*, apud Suñer [2002: 305I])
b. A finals d'agost, [_{CA} *tocades les nou del vespre*] (cfr. *²² [_{CA} *les nou del vespre tocases*]) ja fosqueja. (Miquel Pairoli, *Octubre*, 2010, p. 235)

20. Les combinacions excloses en català, tampoc no són possibles en castellà, d'acord amb les dades consultades en el corpus *CORDE*.

21. La caracterització i l'abast de l'efecte d'intervenció es descriuen a Haegeman (2009, 2012: cap. 3 i 5).

- c. [_{CA} *Passades les primeres serres*] (cfr. * [_{CA} *Les primeres serres passades*]) trobem un gorg, anomenat dels Nitons, que fa feresa d'aguaitar des del camí, entre els arços i romegueres que l'amaguen. (*Google*, consulta 17/5/2015, URL: <<http://www.endrets.cat>>)

Tot i així, en la llengua actual es pot trobar l'ordre subjecte-participi quan la CA està encapçalada per *una vegada*, *un cop*, *tot just* i expressions similars:

- (34) a. [_{CA} *(Un cop) *la pasta cuita i escorreguda*], barregeu-la amb la salsa i deixeu-la coure fins que s'assequi una mica. (*Google*, consulta 17/5/2015, URL: <<http://escopinyesdegallet.blogspot.com>>)
- b. [_{CA} *(Una vegada) *la guerra acabada*], en el moment de la victòria o la desfeta, s'aborden els tractats de capitulació, els judicis per crims de guerra i, finalment, la memòria dels fets, reflectida en monuments i testimonis. (*Google*, consulta 17/5/2015, URL: <<http://www.cccb.org/ca>>)
- c. [_{CA} *(Tot just) *el dinar acabat*, quan tots estàvem una mica alegres, ens van dir que s'havien ensorrat les torres (*Google*, consulta 13/8/2013, URL: <<http://www.pagesosfiro.com>>)

Tal com passava en èpoques anteriors, en el català actual l'avantposició del subjecte de la CA té l'efecte interpretatiu d'enllaçar amb un referent explícit en el discurs anterior, (35), o bé implícit però deduïble a partir d'una anàfora associativa, (36).

- (35) a. Farem *el brou fosc*_i amb la carcanada feta a trossos més menuts, les ales i els colls, per fer-lo caldrà que els torrem o enrossim ben bé abans de bullir-los. [_{CA} *(Un cop) *el brou fet*], l'hem de colar i reservar. (*Google*, consulta 17/5/2015, URL: <http://cassolesde girona.cat/arros_colomi.htm>)
- b. (...) La vaca em donarà vedells i els duré al mercat. Amb els diners que traga em faré *una casa*_i. [_{CA} *(Un cop) *la casa llesta*], em casaré amb una dona com un sol. (*Google*, consulta 17/5/2015, URL: <<http://books.google.es/books?isbn=843705351X>>)
- (36) Traieu el cap *dels verats*_i i obriu-los_i per la part del ventre i de l'esquena de dalt a baix. Traieu l'espina i les tripes i netegeu-los_i. [_{CA} *(Un cop) *els lloms (dels verats) nets*], poseu-los 24 hores en salmorra i deixeu-los escórrer (*Google*, consulta 17/5/2015, URL: <<http://www.cuinacatalana.eu/es/pag/receptes/>>)

L'expressió temporal *una vegada* (i altres similars) esdevé obligatòria quan el predicat de la CA no té trets aspectuals «forts», és a dir, capaços de delimitar l'esdeveniment en el tram final (vg. Bosque 1989: 178; Hernanz 1991; De Miguel 1992: cap. 2, i d'altres). Aquest és el cas dels predicats adverbials i preposicionals dels exemples de (37).

- (37) a. Apartar la mà del foc a un nen una vegada no és el millor camí per evitar que, [_{CA} *(un cop) *lluny la figura protectora*], el nen torni a apropar la maneta al foc. (*Google*, consulta 5/4/2013, URL: <<http://unamardetecnologia.blogspot.com.es>>)

- b. [_{CA}* (Un cop) *a punt la pasta per arrebossar*], agafem les flors de carbassó i, si ens agrada, les podem farcir. (*Google*, consulta 27/12/2013, URL: <formulesculinaries.blogspot.com.es>)
- c. [_{CA}* (*Un cop*) *fora la gent*], va entrar, li prengué la mà, i la noia es va aixecar. (*Google*, consulta 25/4/2015, URL: <https://books.google.es/books?isbn=848415906X>)

En aquest sentit, tal com suggereix Hernanz (1991), es podria dir que *una vegada*, *un cop* i *tot just* lexicalitzen una informació temporal i aspectual que permet projectar un entorn estructural adequat per tal que predicats defectius des d'un punt de vista aspectual puguin aparèixer en una CA.

Adicionalment, tal com s'esdevé en les CA participials, la presència d'*una vegada* (o de les expressions temporals similars) permet que els subjectes temàtics apareguin facultativament davant dels predicats corresponents, (38).

- (38) a. Fins que no comença l'escola, *els nens_i* encara arrosseguen vacances. [_{CA}* (Un cop) *els nens_i a les aules*], la rutina torna de veres, i amb ella l'ordre, allò previst... i els nervis de sempre que són millor que els nervis imprevistos. (*Google*, consulta 25/4/2015, URL: <forum.socpetit.cat/viewtopic.php?t>)
- b. Comencem a preparar *el sopar_i* (...). [_{CA}* (Un cop) *el sopar_i a punt*]...tots a taula!! (*Google*, consulta 25/4/2015, URL: <http://agora.xtec.cat/zer-solsones>)
- c. —Com afecta l'arribada d'un nadó a la nostra mascota? [_{CA}* (Un cop) *el nadó a casa*], després de temptejar el terreny, cal fer-li conèixer la mascota. (*Google*, consulta 25/4/2015, URL: <www.mon.cat/cat/notices/2015>)

En resum, les CA de la llengua actual no admeten l'avantposició del subjecte, excepte si tota la clàusula està encapçalada per expressions temporals com *una vegada*, *un cop* o *tot just*. Complint aquesta restricció, els subjectes poden situar-se davant del participi si tenen valor de tòpic, tal com passava en els segles anteriors. Finalment, *una vegada* i les expressions temporals equivalents permeten motivar un entorn estructural adequat per tal que actuïn com a predicats d'una CA categories que no tenen ni l'estructura argumental, ni tampoc el valor aspectual que caracteritza els participis.

5. UNA PROPOSTA D'EXPLICACIÓ PER A L'AVANTPOSICIÓ DEL SUBJECTE EN LES CA

Com s'ha vist en els apartats anteriors, les CA de la llengua antiga (vg. § 2), les dels segles XIV-XVI (cg. § 3) i les contemporànies (vg. § 4) tenen un ordre bàsic participi-subjecte. Aquesta disposició es pot obtenir tant amb el moviment del participi cap a l'esquerra com a través de la posposició del subjecte. D'acord amb Belletti (1990),

Hernanz (1991), De Miguel (1990; 1992), la RAE-ASALE (2009: §38.11q) i d'altres, hi ha arguments per creure que la primera opció és més adequada tant des d'un punt de vista teòric com descriptiu. De fet, els exemples de (39), en què només s'avantposa el participi, deixant enrere el complement regit, són una evidència addicional a favor de la proposta de moure cap al davant la forma verbal en comptes de posposar el subjecte, en tots els períodes analitzats.

- (39) a. s. XIII: E [_{ca} *feta la paga al demanador*], enapés la seynoria pot demanar e aver la sua justícia, (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 46, l. 14)
- b. s. XV: E [_{ca} *posat lo dit cors sobre lo dit lit*], la dita senyora ilustra infanta, ab tots los dits néts del dit senyor e ab les dones de títol convidades, muntà en lo bastiment sobre les dites graus vers los peus del dit cors. (*CICA: Llibre de les Solemnitats de Barcelona*, 3, 1499, p. 314, l. 8)
- c. s. XXI: El 18 de desembre de 2009, [_{ca} *un cop lliurades les signatures al Parlament*], es van sotmetre a votació les esmenes a la totalitat presentades pel PSC, el PP i C's (*Google consulta 17/5/2015*, URL: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Abolició_de_les_curses_de_braus_a_Catalunya>)

A §5.1 s'analitzaran els factors que incideixen en l'avantposició del subjecte de les CA de la llengua primitiva, mentre que a §5.2 es mostrarà de quina manera incideix el procés de gramaticalització d'expressions temporals com *una vegada* i similars en l'ordre subjecte-participi que trobem eventualment en les CA des de finals del XVI fins a l'actualitat.

5.1 L'AVANTPOSICIÓ DEL SUBJECTE EN LA LLENGUA ANTIGA

Hi ha una discrepància considerable entre els gramàtics generativistes pel que fa el nucli funcional concret cap al qual és atret el participi en les CA de les llengües romàniques modernes de subjecte nul. De Miguel (1990; 1992) defensa que aquesta categoria és T(emps) mentre que Belletti (1981) i Hernanz (1991; 1994) argumenten que és el nucli C(omp). En canvi, López (1994) assenyala que el participi es fusiona amb el nucli T(emps) Intern, la projecció màxima del qual, ST(emps) Intern, és el node superior de l'estructura funcional defectiva associada a les CA.²² Cal recordar, d'altra banda, que el subjecte amb valor de tòpic pot situar-se facultativament davant del

22. A Pérez Jiménez (2007: cap. VII) es pot trobar un resum d'aquestes propostes.

participi tant en la llengua antiga com en l'actual i que cap de les propostes anteriors ha tingut en compte aquesta contingència.

D'acord amb les dades presentades a §2, en la llengua antiga conviuen dos ordres interns en les CA: l'ordre bàsic participi-subjecte il·lustrat a (40a), que és el que perdurarà en català, i l'ordre invers reminiscent del llatí de (40b).

- (40) a. E [_{CA} *feta* *la paga* *al demanador*], enaprés la seynoria pot demanar e aver la sua justicia (CICA: *Costums de Tortosa*, 1274, p. 46, l. 14)
 b. [_{CA} *la carta feita*], lo veger e ·ls jutges deven ·la fermar (...) (CICA: *Costums de Tortosa*, 1274, p. 31, l. 19)

Com s'ha acordat a §3, s'ha de suposar que per damunt de l'estructura nuclear de la CA, hi ha una categoria funcional SFCA. De forma temptativa, assumeixo que aquesta categoria és el resultat de projectar el nucli al qual està associat el tret de perfectivitat que caracteritza la morfologia associada als participis. Anomeno Asp(ecte) aquest nucli i SAsp(ecte) la categoria projectada.²³ L'ordre bàsic participi-subjecte de (40a) s'obtidria, doncs, quan el participi és atret pel tret [+perfectiu] a la posició del nucli Asp, com mostra la derivació de (41).

- (41) [_{SASP} *feta*_{i+perfectiu} [_{CA} *la paga* *feta*_i]], ...

L'ordre invers que il·lustra l'exemple (40b) partiria, en canvi, de l'estructura bàsica de (42), la qual conté el participi *feita* i un argument intern pronominal sense expressió fonètica *pro*, que s'interpretaria gràcies a la relació anafòrica que estableix amb el sintagma nominal *la carta* situat en una posició prominent, la naturalesa de la qual es determinarà tot seguit.

- (42) [_{CA} *feita pro*]

A continuació, el participi *feita* seria atret al nucli Asp(ecte) pel tret [+perfectiu], tal com s'ha vist en el cas de l'estructura de (41).

- (43) [_{SASP} *feit-a*_{+perfectiu} [_{CA} *feita pro*_i]]

23. No descarto, en la línia de propostes prèvies com De Miguel (1992), Hernanz (1991; 1994) i d'altres, que el participi sigui atret a la posició d'especificador d'una categoria funcional jeràrquicament superior a SAsp perquè aquest punt no és rellevant per a l'argumentació. El que resulta clau per a la meua hipòtesi és que la posició de destí no sigui més alta que ST(emps) i SNeg(ació) per les raons que s'examinen a §5.2.

Cal recordar ara que en les oracions de verb conjugat d'aquesta època encara no s'ha tancat del tot la possibilitat d'ocupar la posició d'especificador de tòpic del Sv que tenia disponible el llatí segons l'estructura que proposa per a les frases finites d'aquesta llengua Danckaert (2011: 51),²⁴ que es mostra a (44).

$$(44) \quad \dots [_{\text{SFIN}} \dots \text{Fin} [_{\text{SNEG}} \dots \text{Neg} [_{\text{ST}} \dots \text{T} [_{\text{STòPV}} \text{Especificador Tòp} \nu [_{\text{SFOCV}} \dots \text{Focv} [_{\text{SASP}} \dots \text{Asp} [_{\text{SV}} \dots \nu \dots]]]]]]]]]$$

Si s'assumeix que aquesta posició de tòpic també pot aparèixer de forma reminiscent en les CA, com mostra l'estructura de (45), el tòpic *la carta* de la CA de (40b) se situaria a l'Especificador d'un STòp(ic)v anomenat també Tòpic intern, (45).

$$(45) \quad [_{\text{STòPV}} \text{la carta}_i [_{\text{SASP}} \text{fet-a}_{+\text{perfectiu}} [_{\text{SV}} \text{fet pro}_i]]]$$

Si l'anàlisi de les dades proposada aquí està ben encaminada, el subjecte de les CA amb ordre intern [participi + subjecte] és un veritable subjecte formal, mentre que aquesta mateixa funció la faria el pronom buit pro en les estructures amb l'ordre invers.²⁵ El subjecte buit pro, situat a l'àrea argumental de la CA, es pot identificar

24. La qual es basa en la proposta prèvia de Devine & Stephens (2006: 28).

25. La qüestió de si les CA poden tenir o no un subjecte expressat fonèticament és motiu de polèmica entre els gramàtics actuals; vg. un resum de les diferents posicions entorn a aquest debat a la *RAE-ASALE* (2009: §38.11). Cal recordar que la tradició gramatical llatina distingia entre les construccions de participi concertat (amb un subjecte tàcit relacionat anafòricament amb una expressió nominal de la frase matriu, generalment el subjecte) i les de participi absolut (amb un subjecte manifest). La denominació «absolut» fa referència justament al fet que aquestes segones construccions allotgen una predicació «encapsulada» en què cap dels seus elements ha d'establir una relació anafòrica amb la principal i, per tant, gaudeix de més autonomia sintàctica que no la concertada.

Alguns gramàtics actuals com Pérez Jiménez (2007) i la mateixa *RAE-ASALE* (2009: §38.11) proposen una estructura interna equivalent per a les construccions participials absolutes i les concertades (anomenades també predicats incidentals). La diferència entre les unes i les altres rauria únicament en si el subjecte s'expressa fonèticament o no.

- (i) a. [_{CA} Un cop acabada la rehabilitació], van poder tornar a casa.
b. [_{CA} Un cop acabada pro], van poder tornar a casa.

El fet que l'oració de (ia) es pot interpretar sense grans dificultats mentre que, per desvelar quin és l'antecedent de pro a (ib), s'ha de recórrer al context és un fet independent de l'estructura interna de les CA, d'acord amb els partidaris de l'anàlisi integradora

En aquest article s'han descrit únicament construccions participials amb el subjecte expressat fonèticament. Noteu, però, que la hipòtesi que s'ha fet en el cas de les CA d'ordre subjecte-participi contempla l'existència d'una categoria buida pro en funció de subjecte. La diferència respecte a la perspectiva adoptada per Pérez Jiménez (2007) i la *RAE-ASALE* (2009: §38.11) és que el pronom buit pro tindria l'antecedent dintre de la mateixa CA (i no en el context extern de la CA), en concret en la posició d'Especificador de Tòpic. Deixo per a estudis futurs les implicacions teòriques que la meua anàlisi pot tenir de cara a proposar una estructura única per a les CA i els predicats incidentals.

gràcies al vincle local que manté amb l'antecedent situat a l'Especificador de Tòp(ic) *v, la carta*, el qual estableix, per la seva part, una relació de concordança (*agreement*) amb un antecedent situat en el discurs anterior, (46).

- (46) e éi respòs que no í volia acórrer» e en aquest cas és creegut lo veget, e ·ls jutges, açò oït, deven dir a l' escrivà «feiz -li la carta.» Lo qual escrivà, sens tot embarch e contrast, deu fer la carta, e, la carta, feita, lo veget e ·ls jutges deven -la fermar e fer lur senyal de lur pròpria man. (*CICA: Costums de Tortosa*, 1274, p. 31, l. 17)

La revitalització de la sintaxi llatinitzant va mantenir activa aquesta posició de Tòp(ic) intern en el *Sv* en les CA del català —i d'altres llengües romàniques com el castellà o el portuguès (vg. Suñer 2015c)— fins al segle XVI, data a partir de la qual s'abandona aquest motlle retòric i l'ordre subjecte-predicat passa a ser molt marginal (o formulari) en les CA sense introductor. Cal assenyalar que aquest declivi coincideix en la llengua amb l'arrelament d'elements subordinants temporals com *una vegada* i similars que permetran, en darrer terme, que els subjectes amb valor temàtic de les CA es puguin tornar a avantposar, tal com es veurà a §5.2.

5.2 UNA VEGADA COM A SUBORDINANT TEMPORAL EN LES CA

Gramàtics com Stump (1985), Kortmann (1991; 1997), Hernanz (1991), Hernanz & Suñer (1999: §39.3.1), Pérez Jiménez (2007: cap. 1) han observat que les CA de les llengües actuals es comporten com subordinades adverbials tot i que, a diferència d'aquestes, no disposen d'un nexu introductor que codifiqui gramaticalment el tipus de modificació que aporten a la frase matriu. D'altra banda, la RAE-ASALE (2009: §38.12) suggereix que algunes marques gramaticals en l'oració matriu o bé en la mateixa CA poden afavorir una interpretació adverbial concreta. En aquest sentit, la presència d'elements com *una vegada* i *un cop* al capdavant de la CA determina de forma no ambigua una lectura temporal, tal com es pot observar a propòsit dels exemples de (47).

- (47) a. [_{CA} *Una vegada* (= *després d'*) *apagat el foc*] espera uns minuts fins que no isca fum. (Enric Grau, *El laboratori de biologia i geologia*, p. 89, 2001)
- b. [_{CA} *Un cop* (= *després d'*) *alliberats els pobles*], sota el domini dels nacionals van començar a arribar denúncies contra els presoners. (Josep Vendrell Marieges, *Pàgines viscudes de guerra i captiveri (1936-1940)*, p. 66, 2004)

De forma paral·lela, treballs recents com els de Pavón (2002; 2010; 2013), Brucart & Gallego (2009; en premsa), Haegeman (2012) i d'altres han estudiat les estratègies de subordinació adverbial amb l'objectiu de reduir-les a la combinació de processos (o de trets) més simples i universals. Des d'aquest punt de vista, la interpretació adverbial que aporten aquestes subordinades a la matriu no s'encarnaria en una classe formal específica, sinó que es construiria composicionalment.

Seguint aquests dos fils argumentatius, proposaré, en primer lloc, que l'expressió *una vegada* s'obté a partir de la gramaticalització de l'adjunt de significat freqüentatiu homònim *una vegada*. Argumentaré també que *una vegada* és una porció d'un subordinant temporal (amb un significat similar a *després de* o *tot seguit*) que permet projectar un entorn estructural adequat per tal que el subjecte d'una CA s'avantposi al predicat.

D'acord amb les dades diacròniques analitzades en aquest treball, l'itinerari de gramaticalització d'*una vegada* inclouria les tres fases indicades a (48) que, per comoditat expositiva, distingiré mitjançant un subíndex: *una vegada*₁, *una vegada*₂ i *una vegada*₃.

(48) *una vegada*₁ > *una vegada*₂ > *una vegada*₃²⁶

Aquestes tres formes s'esdevenen consecutivament en el fil temporal esbossat a (49) i es correspondrien amb les tres interpretacions que pot tenir aquesta expressió en català contemporani, il·lustrades a (50).

- (49) a. *una vegada*₁: des dels inicis
 b. *una vegada*₂: s. XIII
 c. *una vegada*₃: esporàdic (s. XIII) - consolidat (a partir del XVI-XVII?)

- (50) a. Vaig llegir *Guerra i pau* *una vegada*₁.
 b. *Una vegada*₂ vaig llegir *Guerra i pau*.
 c. [_{Subj. Adv.} *Una vegada*₃ llegida/ *Una vegada*₃ *que* vaig haver llegit *Guerra i pau*], em vaig comprar *Anna Karenina*.

26. Significativament, el *DIEC* recull aquestes tres accepcions en l'entrada corresponent a *vegada*, reproduïda a (i).

- (i) a. *Vegada*₁: «Dins la idea de repetició d'una acció o d'un esdeveniment, cada cas d'acompliment d'aquesta acció o d'aquest esdeveniment. *Hi he anat tres vegades i mai no l'he trobat. Tinc lliçó dues vegades la setmana. Una altra vegada vine més aviat. S'erra moltes vegades. Cada vegada que salta cau. Li ho he dit cent vegades, mil vegades.*»
 b. *Una vegada*₂: «Mots amb què es comença una narració indicant una certa època passada. *Una vegada era un rei...*»
 c. *Una vegada*₃: «[o *una vegada que*] *loc. conj. Tot seguit que.*»

Les tres versions d'*una vegada* de (50) es diferencien tant en la interpretació com en la sintaxi. Així, mentre que *una vegada*₁ és un adjunt freqüentatiu i sol aparèixer en una posició baixa de la frase; *una vegada*₂ fa referència a un punt temporal en el passat (sinònim a *fa temps*) i s'ubica en una posició alta de l'estructura oracional. Finalment, *una vegada*₃ és una porció d'un subordinant temporal que expressa que el fet desenvolupat a la CA s'ha dut a terme immediatament abans que es produeixi l'esdeveniment de la frase principal.²⁷

De forma paral·lela, l'estructura interna de cadascuna d'aquestes tres expressions difereix en aspectes essencials.²⁸ Així, *una vegada*₁ és un Sintagma Quantificador (SQ) que es troba en la llengua des dels inicis i que és fruit de l'aplicació de regles sintàctiques productives. Per aquest motiu, el cardinal *una* pot alternar amb altres numerals o quantificadors, (51).

- (51) a. Enaprés él pecà ab ela [_{SQ} *altra* [_{SN} *vegada*]]; per què, ela enfantà una fila (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 149, l. 8)
 b. ...que lo dit G. Clereçó entràs [_{SQ} *dues* [_{SN} *vegades*]] en la abbada d' [Al]coy (*CICA: Clams i crims en la València medieval*, 1299-1300, p. 45, l. 24)

En contrast amb les altres dues formes homònimes, que no admeten cap modificador, el sintagma *una vegada*₁ pot formar part d'una estructura expandida en què s'expressa el nombre d'alternances successives d'un mateix fet en un marc temporal delimitat, (52).

- (52) a. E per aysò, enaixí co Sen Pere fo príncep e prelat de tota la glesa que era per totes les ·III· partz del món —so és, d' Àsia e Àfrica e Europa—, enaixí la glesa fa festa, [*III*· vegades en l' *ayn*] de Sen Pere. (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 278, l. 26)
 b. sobr' açò devets ordenar, per zel de justícia, que almenys aquella segona part ligiats, o us façats legir, [*dues vegades lo mes*]. (*CICA: Arnau de Vilanova, Informació espiritual al rei Frederic de Sicília*, p. 224, l. 13, 1324)

D'altra banda, *una vegada*₂ es pot documentar en català a partir del segle XIII (dos segles abans en italià antic, vg. Brugè & Suñer 2015). Difereix respecte a *una vegada*₁ tant en la interpretació com en l'estructura interna: mentre que *una* és un quantificador cardinal a *una vegada*₁ i pot alternar amb altres quantificadors —tal com

27. Per a concretar quina posició ocupa cadascuna d'aquestes formes en la *Jerarquia universal de categories funcionals* de Cinque (1999; 2004), vg. Brugè & Suñer (2015).

28. Vg. Brugè & Suñer (2015) per a una anàlisi de l'estructura interna de les tres formes homònimes *una vegada*.

s'ha vist a (51)—, en la segona construcció és un article indeterminat —per tant, no pot intercanviar-se amb cap altra forma— que s'expandeix en la categoria funcional SDet(erminant), tal com il·lustra l'estructura de (53).

(53) [_{SDet} una [_{SN} vegada]]

El pas del quantificador cardinal *una* a l'article indeterminat homònim en aquestes construccions s'ha produït a través d'un procés de gramaticalització independent que afecta el numeral *un*, tal com han proposat autors com Givón (1981: 35), Leonetti (1988: 496), Elvira (1994) i Garachana (2006: 411-417). A (54) es detallen les etapes d'aquest procés.

(54) Numeral > Indefinit específic > Indefinit inespecífic

Els canvis en l'estructura interna que s'acaben de veure es tradueixen en diferents interpretacions: mentre que *una vegada*₁ no expressa cap valor temporal —per això es pot combinar lliurement amb temps verbals diferents, vg. (53)—, *una vegada*₂ té un significat similar a *fa temps* i es refereix a un punt en el passat, raó per la qual aquesta forma només s'associa amb pretèrits, tal com il·lustren els exemples de (55).

- (55) a. *Una vegada*₂ (= fa temps) los frares volien levar ·I_a· péra qui yasia en terra, mas no la podíon levar. (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 322, l. 8)
 b. *Una vegada*₂ (= fa temps) Sent Ambrosi venc al palau d'En Macedoni, qui era maestra dels oficials, per so que pregàs per un ome. (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 401, l. 29)

La data exacta de l'aparició del subordinant *una vegada*₃ en la llengua no es pot fixar amb exactitud perquè les primeres ocurrencies en els *corpora* varien substancialment en les llengües romàniques de subjecte nul: mentre que en italià antic se'n troben testimonis esporàdics des del segle XIII, no és fins al tombant del segle XV cap al XVI quan es detecten les primeres ocurrencies en castellà, i cal esperar fins als segles XVI-XVII per documentar-les en portuguès.²⁹ El cas del català presenta una complicació addicional perquè en el corpus *CICA* només hi ha un exemple aïllat (s. XIII) que es podria correspondre amb aquest ús,³⁰ (56).

29. Sobre aquesta qüestió, consulteu Suñer (2015c).

30. En l'exemple (56) *una vegada*₃ introdueix una subordinada amb el verb en imperfet d'indicatiu. En tots els altres casos examinats aquesta expressió requereix temps verbals que delimitin el tram final de

- (56) [Una *vegada*₃ *que* (= *després que*) era mort l'emperador En Trayà], Sen Gregori passà per la Plasa d'En Trayà, e remembrà-li la suavesa de l'emperador e del seu jusesi. (*CICA: Vides de Sants Rosselloneses*, 1299, p. 304, l. 6)

Ateses les dates en què es documenta aquest subordinant en llengües veïnes com el castellà, podríem conjecturar que *una vegada*₃ devia formar part del cabal lèxic del català en la mateixa època per bé que no en queda constància en els documents aplegats en el *CICA*.

L'origen de la forma *un cop* és encara més obscur perquè no n'hi ha cap vestigi en el *CICA*. Significativament, Coromines (1981: vol. 2, s. v. *cop*) observa el nom *co(l)p* és corrent en llenguadocià i que autors catalans del XIX i XX «no s'hi fan el desmenjat». Així, l'ús del freqüentatiu *un cop*₁ (en detriment d'*una vegada*₁) i, sobretot, del subordinant *un cop*₃ (en comptes d'*una vegada*₃) és comú en obres com *La papallona* (1882), *L'escanyapobres* (1884) i *La bogeria* (1898) de Narcís Oller, i també a *Pinya de Rosa* (1920) de Joaquim Ruyra. En canvi, en aquestes mateixes novel·les la forma *un cop*₂ és molt esporàdica en contrast amb *una vegada*₂. Caldria analitzar un volum més significatiu de textos dels segles XVII al XIX per determinar si es va produir una transferència entre *vegada* i la forma del llenguadocià, i també si aquest fenomen va trobar més resistència en alguna de les tres accepcions.³¹

El fet que *una vegada* (i també *un cop*) presenti tres formes homònimes amb estructures internes, interpretacions i distribucions sintàctiques diferents que coincideixen en un mateix estadi de la llengua s'ha de veure com un cas de *lexical Split* en els termes establerts per Roberts & Roussou (2003: 42). D'altra banda, com que aquestes expressions ocupen posicions diferents en l'estructura oracional, poden coincidir en una mateixa frase, (57).

- (57) a. *Una vegada*₂ vaig brindar amb un Château Margaux de 1979 *una vegada*₁.
b. [_{CA} *Una vegada*₃ presa la medicació *una vegada*₁], ...

Convé destacar que *una vegada*₃ (*que*) està en distribució complementària respecte a subordinants temporals com *després (de) (que)*, *quan*, *tan aviat com*, *tot just*

l'esdeveniment. Tal és el cas del passat simple i, sobretot, del passat anterior i del participi de passat de les CA. Atès que a (56) la forma l'imperfet del verb *ser* té com a tribut l'adjectiu estatiu *mort*, que expressa un estat de coses resultant, considero que la interpretació que correspon a la subordinada temporal és paral·lela a la que s'hagués obtingut amb temps verbals perfectius.

31. Agraïxo al professor Albert Rossich l'amabilitat de fer la cerca de l'expressió *un co(l)p* en diferents obres dels segles XVII i XVIII.

o *tot seguit (que)*, tal com es pot observar a (58), raó per la qual és lògic suposar que fan la mateixa funció.

- (58) a. *Una vegada₃ que / Després que / Quan / Tan aviat com* van haver arribat a la frontera francesa, els van obligar a lliurar les armes.
 b. **Una vegada₃ després que* van haver arribat a la frontera francesa, els van obligar a lliurar les armes.

Amb tot i això, l'estructura interna que correspon als subordinants *després* i *una vegada₃* no és equivalent. Considereu els exemples següents:

- (59) a. [_{CA} *Després d'acabada la Guerra Civil*], la família Pi es va retrobar a Montpeller.
 b. [_{CA} *Una vegada₃ acabada la Guerra Civil*], la família Pi es va retrobar a Montpeller.

Malgrat que les CA de (59) tenen una interpretació similar, els elements *després de* i *una vegada₃* no es comporten de manera homogènia. D'entrada, hi ha diferències en el tipus de categories que regeixen. Mentre que el complement de *després (de)* pot restar fonèticament buit o bé encarnar-se en una CA de participi, un infinitiu, una frase de verb finit o un sintagma determinant amb valor eventiu, vg. (60); *una vegada₃* regeix obligatòriament una CA de participi o bé una completiva amb el verb finit, vg. (61).

- (60) *Després Ø / d'acabada la guerra / d'acabar la Guerra Civil / que va haver acabat la Guerra Civil / de la lluita*, la família Pi es va retrobar a Montpeller.

- (61) *Una vegada *Ø / acabada la guerra la Guerra Civil / *acabar la Guerra Civil / que va haver acabat la Guerra Civil / *de la lluita*, la família Pi es va retrobar a Montpeller.

Així mateix, el comparatiu lèxic *després de* no ordena necessàriament dos esdeveniments que es succeeixen l'un immediatament darrere l'altre, com és el cas d'*una vegada₃*. Per això, *després de* pot combinar-se amb un diferencial (un SQ de mesura), el qual expressa l'interval (anomenat també diferencial) que hi ha entre l'instant en què s'acompleix l'esdeveniment de la CA i el segment de temps en què es localitza el fet expressat per la principal. Per contra, *una vegada₃* no pressuposa l'existència d'un interval entre els dos esdeveniments relacionats. En conseqüència, no es pot afegir un sintagma de mesura a (62b).

- (62) a. *Tretze anys / Set mesos després d'acabada la Guerra Civil*, la família Pi es va retrobar a Montpeller.
 b. **Tretze anys / *Set mesos una vegada acabada la Guerra Civil*, la família Pi es va retrobar a Montpeller.

La tercera diferència entre aquests elements subordinants rau en el fet que el subjecte només pot avantposar-se en les CA encapçalades per *una vegada*, com mostra el contrast de (63).

- (63) a. **Després de la Guerra Civil acabada*, la família Pi es va retrobar a Montpeller.
b. *Una vegada la Guerra Civil acabada*, la família Pi es va retrobar a Montpeller.

L'avantposició del subjecte amb valor de tòpic en la CA de (63b) es produeix en una configuració semblant a les de dislocació a la esquerra d'un argument (*argument fronting*) en les subordinades adverbials precedides pel relatiu *quand* en francès, segons l'anàlisi que proposen Haegeman (2009), Haegeman (2012: cap. 5) i Authier & Haegeman (2015) per a aquestes estructures. En efecte, aquests autors argumenten que el moviment *qu-* de *quand*, que s'il·lustra a la derivació de (64), permet disposar d'una posició de tòpic baix on se situaria l'argument dislocat a l'esquerra *cette chanson*, el qual es relacionaria amb el clític d'acusatiu de tercera persona *la* a l'àrea argumental de la frase.

- (64) [_{SCOMP} Quand_i [_{STÒPIC} *cette chanson*]_j, [_{ST} je [_{SV} l'_j'ai entendue *quand*]_i]], j'ai pensé à mon premier amour. (apud Haegeman [2015: §5.1.2.])

De la mateixa manera, el moviment de l'operador *una vegada*₃ de (65b) legitimaria una posició de tòpic per al subjecte dislocat a l'esquerra *el brou*, el qual tindria un representant pronominal (*pro*_j) dintre de la zona argumental de la CA.

- (65) a. *Una vegada el brou colat*, el farem bullir de nou i hi afegirem els fideus.
b. [_{CA} *Una vegada* [_{STÒPIC} *el brou*]_i [_{SASP} *colat* [*colat* *pro*]_i]],...

Resumint, *una vegada*₃ i *després de* il·lustrarien dues estratègies de subordinació adverbial (temporal) diferents, d'acord amb propostes com les de Brucart & Gallego (2009; en premsa) i Pavón (2013). Per començar, *després* és una forma temporal que selecciona un complement amb valor proposicional: un nominal eventiu, un infinitiu, una frase de verb conjugat encapçalada per *que* o bé una CA (precedits per la preposició *de*). En aquest tipus de configuració, la CA o la frase amb verb conjugat són dominis opacs i, per tant, el subjecte no es pot avantposar. En contrast, *un cop*₃ i *una vegada*₃ són operadors amb significat temporal que pertanyen al domini estructural de la CA. Per això, poden legitimar a partir del seu ascens cap a la perifèria una posició de tòpic on se situen els subjectes amb valor temàtic.

Queda per explicar, finalment, com encaixa la hipòtesi que s'acaba de formular per a *una vegada*₃ i *un cop*₃ amb l'anàlisi que fan Gallego & Hernanz (2012) per a les formes no finites dels verbs. Aquests autors observen que els gerundis i participis —a diferència dels infinitius— rebutgen marques de subordinació; vg. (66).

- (66) a. (*Tras) reparado el coche, continuaremos nuestro viaje.
 b. (*Con) reparando el coche, continuaremos nuestro viaje.
 c. Después de reparar el coche, continuaremos nuestro viaje
 (apud Gallego & Hernanz 2012, exemple [2])

La incompatibilitat dels participis i gerundis amb les preposicions *tras* i *con* respectivament, s'explicaria, segons aquests autors, a partir del fet que l'estructura sublèxica d'aquestes formes verbals —en contrast amb la dels infinitius— incorpora una preposició. Aquesta idea es pot resumir en els patrons de (67).

- (67) a. [_{SP} P [_{SV}...]] Participi / Gerundi
 b. [_{SV} V [_{BASE} ...]] Infinitiu
 (apud Gallego & Hernanz 2012, exemple [29])

Si adaptem l'anàlisi de (67a) per a les CA de participi, cal justificar per què *una vez*₃ (paral·lel a *una vegada*₃ o *un cop*₃ en català) no és incompatible amb la preposició incorporada en l'estructura sublèxica del participi *reparado*, mentre que *tras* sí que ho és, (68).

- (68) a. *una vez* [_{SP} reparado el coche]
 b. **tras* [_{SP} reparado el coche]

El contrast en els exemples de (68) s'explica perquè *una vez*₃ i *tras* no són equivalents ni des d'un punt de vista sintàctic ni interpretatiu. Mentre que *tras* és redundant respecte a la preposició de coincidència terminal incorporada al participi, *una vez*₃ (o el seu equivalent català, *una vegada*₃) codifica un valor temporal d'anterioritat respecte als fets que s'esdevenen en la frase principal. En aquest sentit, seria equivalent a *después*, que també pot encapçalar una CA participial, com demostra (69).

- (69) después de [_{SP} reparado el coche], cfr. (68)

Si la hipòtesi anterior està ben encaminada, el subordinant de les CA introduïdes per *una vegada*₃ o *un cop*₃ tindria dos segments discontinus: en primer lloc,

la preposició incorporada a l'estructura sublèxica del participi, que es manifestaria a través de la morfologia associada a aquestes formes; i, en segon lloc, *una vegada*₃ que aportaria el valor d'anterioritat immediata en relació amb el fet expressat per la principal. Resumim la proposta en l'esquema de (70).

(70) [_{CA} *una vegada*_{3ANTERIORITAT} acab-[_P *ada*] la guerra]]

6. CONCLUSIONS

En aquest article s'han estudiat els casos d'avantposició del subjecte en les CA de participi des del català primitiu fins a la llengua actual. L'anàlisi de les dades permet justificar que hi ha hagut canvis substancials en la perifèria esquerra d'aquestes construccions. S'ha observat, en concret, que en la llengua antiga els subjectes que reprenen un antecedent previ es poden col·locar facultativament davant del participi perquè fins al segle XVI no es desactivarà una posició de tòpic intern del *Sv*, que és una reminiscència del llatí. La desaparició d'aquesta posició coincideix temporalment amb la creació de subordinants com *una vegada*₃ que permeten que els subjectes amb valor temàtic puguin dislocar-se en la llengua actual. S'ha proposat, finalment, que les CA encapçalades per *una vegada*₃ fan servir una estratègia de subordinació que es materialitza en dues porcions discontinües. D'una banda, la preposició incorporada en l'estructura sublèxica del participi, que s'encarna en la morfologia associada a aquestes formes no finites i, de l'altra, l'expressió *una vegada*₃, que codifica gramaticalment un valor temporal d'anterioritat immediata respecte als fets que s'esdevenen en la frase principal.

AVEL·LINA SUÑER

Universitat de Girona

avellina.sunyer@udg.edu

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Corpora consultats

CICA = *Corpus informatitzat del català antic*, Universitat Autònoma de Barcelona.
[<<http://lexicon.uab.es/cica/>>.]

CORDE = Real Academia Española: *Corpus Diacrónico del Español*. [<<http://www.rae.es/>>.]

CREA = Real Academia Española: *Corpus de Referencia del Español Actual*.
[<<http://www.rae.es/>>.]

Referències

AMBAR, M. (1992) *Para uma Sintaxe da Inversão Sujeito-Verbo em Português*, Lisboa, Edições Colibri.

AUTHIER, J.-M. & L. HAEGEMAN (2015) «French Adverbial Clauses, recue by ellipsis and the truncation versus intervention debate», *Probus*, 27, 1, pp. 33-71.

BARBOSA, P. (1995) *Null subjects*. [Tesi doctoral, MIT.]

BELLETTI, A. (1981) «Frase ridotte assolute», *Rivista di Grammatica Generativa*, 6, pp. 3-32.

— (1992) «Agreement and Case in past participle clauses in Italian», *Syntax and Semantics*, 26, pp. 21-44.

BENINCÀ, P. (2004) «The Left Periphery of medieval romance», *Studi Linguistici e Filologici Online*, 2, pp. 247-297.

BOSQUE, I. (1990) «Sobre el aspecto en los adjetivos y en los participios», dins I. Bosque (ed.), *Tiempo y aspecto en español*, Madrid, Cátedra, pp. 177-214.

BOSSONG, G. (2006) «La sintaxis de las Glosas Emilianenses en una perspectiva tipológica», dins J. L. Girón Alconchel & J. J. de Bustos Tovar (eds.), *Actas del VI Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, vol. 1, Madrid, Arco Libros, pp. 529-544.

BRUCART, J. M. & Á. GALLEGO (2009) «L'estudi formal de la subordinació i l'estatus de les subordinades adverbials», *Llengua & Literatura*, 20, pp. 139-191.

— (en premsa) «Aspectos formales e interpretativos de la subordinación adverbial», dins M. V. Pavón (ed.), *Las relaciones interoracionales en español. Categorías sintácticas y subordinación adverbial*, Berlín, De Gruyter.

BRUGÈ, L. & A. SUÑER (2015) «Una volta: Building up temporal subordinators in Romance». [Comunicació presentada en el 22nd *International Conference on Historical Linguistics*, Università Federico II, Nàpols, Itàlia, 27-31 de juliol de 2015.]

- (en premsa) «Subordinadas de cálculo complejo de ubicación temporal», dins M. V. Pavón (ed.), *Las relaciones interoracionales en español. Categorías sintácticas y subordinación adverbial*. Berlín, De Gruyter.
- CAMACHO, J. (2013) *Null subjects*, Cambridge, Cambridge University Press.
- CANO, R. (1991) *El análisis filológico de textos*, Madrid, Taurus.
- CINQUE, G. (1999) *Adverbs as Functional Heads*, Oxford, Oxford University Press.
- (2004) «Issues in Adverbial Syntax», *Lingua*, 114, pp. 683-710.
- D'ALESSANDRO, R. (2014) «The null Subject parameter: Where are we and where are we headed?». [University of Leiden, <ling.auf.net/lingbuzz/002159/current.pdf>.]
- DANCKAERT, L. (2011) *On the Left periphery of Latin embedded clauses*. [Tesi doctoral, Universiteit Gent.]
- DEVINE, A. & L. STEPHENS (2006) *Latin Word order: structured meaning and information*, Oxford, Oxford University Press.
- DINI, L. (1994) «Aspectual constraints of italian absolute phrases», *Quaderni del Laboratorio di Lingüística*, 8, pp. 52-87.
- ELVIRA, J. (1993) «La función cohesiva de la posición inicial de frase en la prosa alfonsí», *Cahiers de linguistique hispanique médiévale*, 18-19, pp. 243-278.
- (1996) «Construcciones de gerundio con sujeto en la prosa histórica alfonsí», dins A. Alonso (coord.), *Actas del III Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, vol. I, Madrid, Arco Libros, pp. 257-267.
- EGERLAND, V. (1995) «Spec-Head agreement, Case Theory and the Syntax of Participles: Absolute Participial Clauses in Old Italian», *Rivista di Grammatica Generativa*, 20, pp. 33-68.
- (2010) «Frase subordinate al participio», dins G. Salvi & L. Renzi (eds.), *Grammatica dell'italiano antico*, Bolonya, Il Mulino, pp. 881-901.
- FABRA, P. (1926) *La coordinació i la subordinació en els documents de la Cancilleria Catalana durant el segle XIV^è*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- FERNÁNDEZ LEBORANS, M. J. (1995) «Sobre construccions absolutes», *Revista Española de Lingüística*, 28, 2, pp. 365-395.
- FERNÁNDEZ-ORDÓÑEZ, I. (2008-9) «Orden de palabras, tópicos y focos en la la prosa alfonsí», *Alcanate*, VI, pp. 139-172.
- GARACHANA, M. (2006) «La creación y generalización del artículo indefinido», dins C. Company (coord.), *Sintaxis histórica de la lengua española*, vol. II, tom I, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, pp. 387-464.
- GALLEGO, Á & M. L. HERNANZ (2012) «Tipos de tiempo defectivo», dins E. Ridruejo *et alii* (coords.), *Tradición y progreso en la lingüística general*, Valladolid, Universidad de Valladolid.

- GIVÓN, T. (1981) «On the development of the numeral “one” as an indefinite marker», *Folia Linguistica Historica*, 2, pp. 35-53.
- GRÉVISSE, M. (1993) *Le bon usage*, París, Duculot.
- HAEGEMAN, L. (2009) *The internal syntax of adverbial clauses*. [ling.auf.net/lingbuzz/000740/current.pdf.]
- HAEGEMAN, L. (2012) *Adverbial Clauses, Main Clause Phenomena and composition of the Left Periphery. The Cartography of Syntactic structures*, Oxford / Nova York, Oxford University Press.
- HANON, S. (1989) *Les constructions absolues en français moderne*, Lovaina/París, Éditions Peeters.
- HERNANZ, M. L. (1991) «Spanish Absolute Constructions and Aspect», *Catalan Working Papers in Linguistics*, 1, pp. 75-128.
- (1999) «El infinitivo», dins I. Bosque & V. Demonte (dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, cap. 36, Madrid, Espasa.
- (2011) «Sobre la periferia de los infinitivos», dins V. Escandell Vidal, M. Leonetti & C. Sánchez López (eds.), *60 problemas de gramática dedicados a Ignacio Bosque*, Madrid, Akal, pp. 263-270.
- HERNANZ, M. & A. SUÑER (1999) «La predicación: La predicación no copulativa. Las construcciones absolutas», dins I. Bosque & V. Demonte (dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. II, Madrid, Espasa-Calpe, pp. 2525-2560.
- KENNISTON, H. (1937) *The Syntax of Castilian prose*, Chicago, University of Chicago Press.
- LAPESA, R. (2000 [1a ed. 1964]) «Los casos latinos: restos sintácticos y sustitutos en español», dins R. Cano & M. T. Echenique (comps.), *Estudios de morfosintaxis histórica del español*, vol. 1, Madrid, Gredos, pp. 73-122.
- LEONETTI, M. (1988) «Notas sobre sujetos genéricos indefinidos en español antiguo», dins *Actas del I Congreso Internacional de Historia de la lengua española*, vol. 1, Madrid, Arco Libros, pp. 495-500.
- LOBO, M. (2003) *Aspectos da syntaxe das Orações Subordinadas Adverbiais do Português*. [Tesi doctoral, Universidade Nova de Lisboa.]
- LÓPEZ, L. (1994) «The internal structure of absolute small clauses», *Catalan Working Papers in Linguistics*, 4.1, pp. 45-92.
- LOPORCARO, M. & S. SEILER (2009) «Evoluzione diacronica delle subordinate participiali in italiano», dins A. Ferrari (ed.), *Sintassi storica e sincronica dell'italiano: Subordinazione, coordinazione e giustapposizione*, Florència, Cesati, pp. 485-512.
- MATUTE, C. & T. Mª RODRÍGUEZ RAMALLE (en premsa) «Los adverbios y la periferia izquierda de las construcciones de gerundio en español medieval».

- MIGUEL APARICIO, E. DE (1992) *El aspecto en la sintaxis del español: perfectividad e impersonalidad*, Madrid, Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid.
- MUÑO, J. L. (1995) *El gerundio en el español medieval (s. XII-XIV)*, Málaga, Ágora.
- PAVÓN, M. V. (2002) «Preposiciones de trayectoria espacio-temporal», *Lingüística española Actual*, 24, 2, pp. 185-205.
- (2010), «Why are There No Locative Conjunctions in Spanish», *Catalan Journal in Linguistics*, 9, pp. 103-123.
- (2013) «Apenas como subordinante temporal», dins A. Cabedo, M. J. Aguilar & E. López Navarro (eds.), *Estudios de Lingüística*, pp. 519-529.
- PÉREZ GONZÁLEZ, M. (1985) «Tendencias sintácticas del latín medieval cancilleresco castellano», *Helmantica*, 36, 109, pp. 49-94.
- PÉREZ JIMÉNEZ, I. (2007) *Las cláusulas absolutas*, Madrid, Visor.
- RAE-ASALE (2009) *Nueva gramática de la lengua española*, Madrid, Espasa Calpe.
- RIZZI, L. (1982) *Issues in Italian syntax*, Dordrecht, Foris.
- (1997) «The Fine Structure of the Left Periphery», dins L. Haegeman, L. (ed.), *Elements of Grammar. Handbook in Generative Syntax*, Dordrecht, Kluwer, pp. 281-337.
- ROBERTS, I. & A. ROUSSOU (2003) *Syntactic Change*, Cambridge, Cambridge University Press.
- RODRÍGUEZ MOLINA, J. (2010) *La gramaticalización de los tiempos compuestos en español antiguo: cinco cambios diacrónicos*. [Tesi doctoral, Universidad Autónoma de Madrid.]
- RUBIÓ I BALAGUER, J. (1990) «Influència de la sintaxi llatina en la Cancelleria catalana del segle XV», dins J. Rubió i Balaguer, *Humanisme i Renaixement*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 296-304.
- RUBIÓ I LLUCH, A. (1908-1921) *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eva*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- SALVI, G. & L. RENZI (2010) *Grammatica dell'italiano antico*, Bolonya, Il Mulino.
- SANTOS, A. L. (1999) *O participio absoluto em português e em outras linguas românicas*. [Tesi de màster, Universidade de Lisboa.]
- SITARIDOU, I. (2011) «Word Order & Information Structure in Old Spanish», *Catalan Journal of Linguistics*, 10, pp. 159-184.
- STUMP, G. (1985) *The Semantic Variability of Absolute Constructions*, Dordrecht, Reidel.
- SUÑER, A. (2002) «Les construccions adjuntes en gerundi i participi», dins J. Solà (dir.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. III, Barcelona. Empúries, pp. 3027-3093.
- (2013) «La diàtesis de los participios en construcción absoluta: microvariación en la lengua escrita de los semicultos», *Lingüística*, 29, 2, pp. 51-91.

- (2015a) «Érase una vez: la creación de nexos complejos en las lenguas iberorrománicas», *The Third Cambridge Conference on the histories of the Ibero-romance languages*, University of Cambridge, Queens' College, 23-24 de març de 2015.
- (2015b) «Gramáticas paralelas: estructura argumental, aspecto y diátesis en las construcciones absolutas participiales del español clásico», *X Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Universidad de Zaragoza, 7-11 de setembre de 2015.
- (2015c) «Estructura informativa y orden sujeto-predicado en las cláusulas absolutas», dins M. López Izquierdo & M. Castillo Lluch (eds.), *El orden de palabras en la historia del español y otras lenguas iberorromances*, Madrid, Visor Libros, pp. 377-422.